

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนได้มีการพัฒนาการประกอบอาชีพภายในชุมชนด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถนำมาใช้ให้เกิดเป็นผลผลิตที่จะช่วยเสริมสร้างเศรษฐกิจในชุมชนที่เป็นการพึ่งพาตนเองได้ แต่เมื่อก้าวถึงการรวมกลุ่มอาชีพประกอบการขนาดเล็กที่มีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ ที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพในรูปแบบต่าง ๆ ภายในชุมชนที่ไม่ใช่รูปแบบของธุรกิจที่มุ่งแสวงหาผลกำไรจากการประกอบการโดยตรงหรือรูปแบบของสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ แต่เป็นการดำเนินกิจการในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนที่ชุมชนร่วมกันดำเนินการ โดยใช้วัตถุดิบ ทุน ปัจจัยการผลิตและความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่ได้นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากรและทุนที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดเป็นระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็งของชุมชน มีการสร้างสรรค์กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นระบบ มีรูปแบบและกระบวนการบริหารจัดการที่เกิดจากชุมชน การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้เกิดการเชื่อมโยง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบและการเป็นเครือข่ายในด้านทรัพยากรการผลิต วัตถุดิบ การผลิต การตลาด การเงิน การบัญชีและการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์หรือสินค้าของชุมชน การบริหารจัดการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา และการสร้างเครือข่ายความร่วมมืออย่างต่อเนื่องเป็นการเพิ่มขีดความสามารถให้แก่ชุมชนในการพึ่งพาตนเองได้

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของอำเภอแม่ทะ พบว่าอำเภอแม่ทะ มีชุมชนอาศัยมานานตั้งแต่สมัยเมืองเขลางค์นคร อยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดลำปางประมาณ 25 กิโลเมตร สภาพทั่วไปเป็นที่ราบสูง ภูเขาล้อมรอบ มีภูมิประเทศและธรรมชาติที่สวยงาม น่าเที่ยวชม แม่ทะเป็นแหล่งผลิตข้าวที่อุดมสมบูรณ์สำหรับชาวแม่ทะ มีแม่น้ำจาง เปรียบเสมือนสายโลหิตที่หล่อเลี้ยงชีวิตของประชาชน อำเภอแม่ทะ สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอแม่ทะเช่น ลานริมน้ำจาง บ้านหนอง ตำบลน้ำใจ ทิวทัศน์สวยงามในการจัดประเพณีแข่งเรือ ถ้ำแจ้ง ฆภายในภูเขาหินปูน ประกอบด้วยหินย้อย หลากหลายสวยงามน่าอัศจรรย์ พระเจ้าไม้แก่นจันทร์ วัดป่าต้นหลวง และซุ้มประตูหลวง วัดป่าต้นหลวง ตำบลป่าต้น เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยพระนางจามเทวี มีซุ้มประตูโขงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ เป็นพระคู่เมืองชาวอำเภอแม่ทะ

ตำบลสันดอนแก้วเป็นตำบลที่ตั้งอยู่ระหว่างหุบเขา มีภูเขาล้อมรอบเกือบทุกด้านเป็นที่ราบสูง มีการประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ ลำห้วยแม่วะ ลำห้วยแม่กอก ลำห้วยแม่นาง แม่ทานแหล่งน้ำเหล่านี้มีน้ำมากในช่วงฤดูฝน และจะขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลมีประมาณ 4 ใน 5 เป็นพื้นที่ของป่าสงวนแห่งชาติ **คำขวัญประจำตำบล “น้ำตกห้วยอ้อเย็นน้ำ ถ้ำแจ้งแพรวพราว ดินขาวมีไขร์ ลิกไนต์เหลือแสน ถนนวงแหวน ไม่มีสอง เมืองทองในอนาคต”** อาณาเขตตำบล ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลบ้านหอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ทิศใต้ติดกับ ตำบลสมัย อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง ทิศตะวันออกติดกับ จังหวัดแพร่ ทิศตะวันตกติดกับ อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จำนวนประชากรในเขต อบต. 5,011 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,353 หลังคาเรือน อาชีพหลัก ทำนา , รับจ้างอาชีพเสริม ทอผ้า , รับจ้างเย็บกระเป๋า โดยมีกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย เช่น กลุ่มผ้าทอ กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มหัตถกรรมจักสาน ผ้าทอ จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นที่อาศัยของกลุ่มชุมชนหลากหลายอาชีพที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ให้เจริญก้าวหน้าทันความเจริญของประเทศ แต่เนื่องจาก กลุ่มชุมชนต่างๆ เหล่านี้ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการบริหารจัดการการตลาด การผลิต การจัดทำบัญชี รับ-จ่าย และจากสภาวะการณ์ของเศรษฐกิจโลกในปัจจุบัน ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย ทั้งทางตรงและทางอ้อม อีกทั้งยังส่งผลให้ประชากรวัยแรงงานของประเทศตกงาน เป็นจำนวนมาก สมาชิกของชุมชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง และเป็นการฟื้นตัวที่แข็งแกร่งโดยรวมตัวกันจัดตั้งร้านค้าชุมชนรวมกลุ่มสร้างงานสร้างอาชีพภายในชุมชน อาทิเช่น กลุ่มผู้ผลิตน้ำยาอเนกประสงค์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพาะแปรรูปเห็ด บ้านสวนแม่วะ แหนมเห็ด เห็ดแดดเดียว เห็ดสวรรค์ กลุ่มอาชีพเย็บผ้า กลุ่มอาชีพผลิตปลาร้า ฯลฯ อีกมากมาย และยังจัดให้มีโครงการกองทุนออมทรัพย์ในชุมชนขึ้น เพื่อให้ครบกระบวนการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและสร้างฐานความมั่นคงของประกอบกับรัฐบาลได้มีนโยบายเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้แต่ละชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาสินค้าโดยรัฐพร้อมที่จะสนับสนุน ให้ชุมชนเข้าถึงองค์ความรู้สมัยใหม่ แหล่งเงินทุน และพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารและการตลาดเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพกลับลดลง การพัฒนาในด้านต่างๆ จำเป็นต้องมีประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมและปรับปรุงรูปแบบการผลิตสินค้าและบริการ สร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มสำหรับชุมชนในท้องถิ่นในปัจจุบัน ได้ปรับตัวเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานด้านเศรษฐกิจของชุมชน รัฐบาลได้แปลงนโยบายเป็น

มาตรการและแนวทางต่างๆ หลากหลายและแนวทางที่สำคัญประการหนึ่งคือ การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนโดยอาศัยพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนซึ่งเกิดจากปัญหาของชุมชนที่มีการประกอบกิจการในระดับรากหญ้า 2 ประการ คือ 1) การประกอบกิจการของชุมชนไม่เป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนอื่นๆ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับและ 2) การสนับสนุนของภาครัฐไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ดังนั้นเพื่อให้การรวมตัวกันของชุมชนในการประกอบกิจการของชุมชนได้รับการรองรับตามกฎหมายและภาครัฐ สามารถทราบข้อมูลความต้องการที่แท้จริงของวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุน โดยแบ่งประเภทผลิตภัณฑ์ออกเป็น 5 กลุ่มประเภทผลิตภัณฑ์ ดังนี้ 1) ประเภทอาหาร 2) ประเภทเครื่องดื่มน้ำ 3) ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย 4) ประเภทของใช้/ของตกแต่ง/ของที่ระลึก และ 5) ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร และปัจจุบันผู้บริโภคจำนวนมากเลือกซื้อสินค้าที่มีการรองรับมาตรฐานจากหน่วยงานที่เชื่อถือได้ เช่นมาตรฐานGMP (Good Manufacturing Practice) เป็นมาตรฐานที่วัดด้วยสัญลักษณ์ทั่วไปหรือหลักการทั่วไป ซึ่งเป็น โปรแกรมพื้นฐานในการจัดการด้านความพร้อมของสภาวะแวดล้อมในกระบวนการผลิต เช่นการจัดการด้านสถานที่ การผลิต สัญลักษณ์ส่วนบุคคลการควบคุมแมลงและสัตว์นำโรค การทำความสะอาดสถานที่การผลิต เครื่องจักรรวมทั้งอุปกรณ์การผลิตการควบคุมน้ำใช้ในโรงงาน การควบคุมสารเคมี การระบุ และการสอบกลับผลิตภัณฑ์ การเรียกคืนผลิตภัณฑ์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ และถูกสัญลักษณ์ (มาตรฐานอาหารสากล GMP : HACCP กับการค้าโลกมุสลิม, 2548) ปัญหาที่พบ และ สิ่งที่ชุมชนต้องการคือกลุ่มขาดแคลนเงินทุนและอุปกรณ์ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มรายได้ และขยายกิจการสภาพพื้นที่จำกัด ถูกบุกรุก แล้ววางเพื่อทำลายสภาพภูมิอากาศแปรเปลี่ยนไป ทำให้มีผลกระทบต่อผลผลิต แนวทางการวิเคราะห์และแนวทางแก้ไข ต้องการกลุ่มแสวงหาเงินทุนให้การสนับสนุนเงินทุนเพื่อขยายกิจการสนับสนุนด้านการตลาด (www.thaitambon.com/tambon; สืบค้นเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

กลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ บ้านเด่น ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ในหมู่บ้าน โดยมีจำนวนสมาชิก 52 คน โดยได้รับเงินทุนเริ่มแรกจากภาครัฐและสนับสนุนจากเทศบาลตำบลสิริราช มาตั้งแต่ปี 2551 และดำเนินงานมาถึงปัจจุบันด้วยความร่วมมือของสมาชิกทุกคน ในด้านการผลิต ส่วนใหญ่ใช้วัตถุดิบในพื้นที่เป็นหลัก คือ มูลสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นของสมาชิกเอง มีการใช้แรงงานจากสมาชิกกลุ่ม ส่วนเงินทุนส่วนใหญ่ได้มาจากค่าหุ้นของสมาชิกและเงินอุดหนุนจากภาครัฐ ด้านการตลาด การขายจำหน่ายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องด้วยปัจจุบันกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ยังขาดความรู้ในด้านแนวคิดในเชิงธุรกิจซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาธุรกิจของชุมชนย่อย ๆ รวมทั้งยังขาดแนวทางการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะ

จะเป็นด้านการเพิ่มผลผลิต การจัดหาวัตถุดิบ การตลาด ช่องทางการจัดจำหน่าย การเงิน และการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการเพิ่มผลผลิต เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาได้เนื่องจากสมาชิกภายในกลุ่มมีความต้องการจะพัฒนาโดยพยายามพึ่งตนเองในเบื้องต้น และมีจุดแข็งที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานและมีความต้องการในการพัฒนาให้กลุ่มอาชีพมีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป จากปัญหาดังกล่าวจึงเกิดแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานตามแบบอย่างวิสาหกิจชุมชนขึ้น โดยจะเน้นให้กลุ่มอาชีพ ชุมชนมีการค้นหาศักยภาพของตนเองและพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ ไปสู่การพึ่งพาตนเอง ทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน พร้อมพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชนให้สามารถจัดการตนเอง จัดการชุมชน ตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมในระดับชุมชนได้อย่างมั่นคง ก่อนพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งระดับสูงต่อไป การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน และพัฒนาฐานเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าให้แข็งแรง จะช่วยให้กลุ่มอาชีพ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชนหลายแห่งที่มีศักยภาพได้ใช้ทุนที่เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ และทุนที่เป็นความรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ภายในชุมชน และออกสู่ตลาดภายนอกสามารถ สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน วิสาหกิจชุมชนนั้น โดยไม่ได้เน้นที่เป้าหมายของการสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว แต่เน้นที่การบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การเสริมสร้างเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในด้านการวางแผนการผลิต การบริหารจัดการ การตลาด และการใช้วัตถุดิบในการผลิตที่เป็นต้นทุนจากทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความยั่งยืน และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นเพื่อเป็นการศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ให้สามารถ ดำเนินบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ชุมชน นำไปสู่การปฏิบัติในแนวทางการเกื้อกูลกันของกลุ่มอาชีพให้เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนการขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมในทุก ๆ ด้านได้อย่างยั่งยืน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจึงควรเป็นแนวทางที่ เน้นการสร้าง ความเข้มแข็งและยั่งยืน ให้สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่จะช่วยกันพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของตัวเอง และสร้างเครือข่ายให้เชื่อมโยงกัน ทั้งจากภายในกลุ่มวิสาหกิจเดียวกันและนอกกลุ่ม ตลอดจนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ช่วยเหลือกัน สร้างพลังในการต่อกรในทุก ๆ ด้านความเข้มแข็งและยั่งยืนก็จะเกิดขึ้นในวิสาหกิจชุมชน

จากเหตุผลข้างต้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ โดยมุ่งพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มที่เกิดจากชุมชน เสริมสร้างความรู้ สร้างรายได้ สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้สามารถ

พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ก้าวไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนในระดับสูงขึ้นไป

ดั่งเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เพื่อให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการและการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งเพื่อส่งผลให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง พร้อมสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคตไม่ว่าในระดับใด รวมถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในระดับสูงขึ้นไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาแนวทางและรูปแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ บ้านเด่น ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี อชีพในชุมชน และทราบข้อมูลความต้องการและความคิดเห็นของกลุ่มอาชีพต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์บ้านเด่น ตลอดจนแนวทางในการดำเนินงาน ด้านการบริหารจัดการ การตลาด การผลิต การเงินและการบัญชี
2. ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไขปัญหา ตลอดจนองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย และแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมกลุ่มอาชีพผู้ผลิตปุ๋ย

คำถามวิจัย

จะพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแก่กลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางได้อย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแก่กลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางในครั้งนี้อย่างได้กำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

ขอบเขตด้านประชากร ประชากรในการศึกษาในครั้งนี้คือกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ได้แก่ประธานกลุ่ม รองประธาน และสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์

ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือการดำเนินงาน ด้านศักยภาพ ปัญหาในการดำเนินงาน ความต้องการของกลุ่ม ตลอดจนแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์

ขอบเขตด้านสถานที่ สถานที่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือบ้านเด่น ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

นิยามศัพท์เฉพาะ

ปุ๋ยอินทรีย์ หมายถึง ปุ๋ยที่มีส่วนประกอบเป็นสารอินทรีย์ที่ได้มาจากสิ่งมีชีวิต เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด ซากพืช หรือสัตว์ที่ไถกลบลงดิน รวมถึงพวกอินทรีย์สารที่เป็นของเหลือทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรมเกษตร

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยที่มีรูปแบบที่เน้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาที่แท้จริงและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อนำไปสู่การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง วิธีดังกล่าวนี้ทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มีประสบการณ์และมีความชำนาญยิ่งขึ้น เมื่อกลุ่มมีทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่า และมีคุณภาพแล้ว จะนำไปสู่การพัฒนาธุรกิจของกลุ่มได้ในที่สุด

วิสาหกิจชุมชน คือ กิจการที่ชุมชนและคนในชุมชนเป็นเจ้าของกิจการการผลิตสินค้า กิจการให้บริการ หรือ กิจการอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้ และการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชน และระหว่างชุมชน

การบริหารจัดการ หมายถึง แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของการบริหารจัดการหรือกระบวนการของการบริหารจัดการเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและประสานกัน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร